

## ALEXANDRE GALÍ: POLÍTICA I PEDAGOGIA

JORDI GALÍ HERRERA

Jo no sé ben bé si el que diré en aquesta exposició correspondrà a les expectatives dels organitzadors i promotors d'aquest ampli projecte. Més aviat penso que no, però no sabria pas enfocar el tema que m'ha estat confiat d'una altra manera que com ho faig.

Essencialment, el que he de dir és que Alexandre Galí, en la seva *Història de les Institucions i del Moviment Cultural a Catalunya 1900-1936* (23 volums, Barcelona: Fundació Alexandre Galí, 1980-1986), ens presenta la política d'aquelles dècades, i principalment la de Prat de la Riba i de la Mancomunitat, com una immensa obra pedagògica. «Política és pedagogia», va escriure Rafael Campalans, gran amic d'Alexandre Galí i cridat com aquest per Prat de la Riba per prendre part en aquesta gegantina obra pedagògica. Es tractava de conduir un país que es despertava, enmig de somnis febrils i infantívols d'exaltació romàntica i d'utopia, vers una maduresa i una normalitat cívica, vers aquell «fer de Catalunya un país normal» que, expressat en frase insuperable per la seva senzillesa, volia en Ferran Soldevila. I això només es podia fer des d'una serena i al mateix temps fèrria voluntat pedagògica. I això ho havien de fer les institucions, especialment les institucions públiques, la feina de les quals era endegar i potenciar les institucions privades, que en aquell moment eren tan potents i plenes de vitalitat i sense les quals, certament, res no haurien pogut fer les institucions públiques. Aquesta fou la feina ingent d'aquelles generacions, Prat de la Riba el primer i probablement el més clarividient.

Ara bé, abans d'intentar assenyalar els camins d'aquesta pedagogia política a través del que diu la *Història de les Institucions*, em sembla indispensable tocar uns punts previs. El primer, situar l'obra d'Alexandre Galí en el moment que fou escrita. En segon lloc, constatar com no ha estat generalment rebuda i intentar escatir-ne el perquè.

Alexandre Galí diu, i més d'una vegada, que va dedicar a aquesta obra els anys 1945-50, en un règim que podem anomenar de «dedica-

ció exclusiva». En el diari del meu germà Salvador, que va morir als 21 anys a conseqüència d'una operació de plàstia l'abril del 1945 després de cinc anys de malaltia, el novembre del 1944 llegim que «al pare li han encomanat de fer una història de l'esforç cultural de Catalunya del 1900 al 1936. Ell té més credencials que ningú pels llocs estratègics que ha ocupat, des d'on havia d'estar en contacte amb tota mena d'esforços culturals variadíssims».

El febrer del 1945 torna a parlar del treball del pare «sobre l'esforç cultural de Catalunya d'aquests últims temps. En buscar-ne les causes, ha trobat que era el catalanisme. I fent la revisió històrica s'ha trobat que el català més que catalanista és europeu o universal. I el fet d'ésser catalanista no és res més que una necessitat d'expansió que busca un punt d'apoi [respecto el lèxic], que Castella no podia donar-li». I encara el març, un mes abans de morir, torna a parlar de l'estudi que fa el seu pare per escatir la «formació històrica del caràcter dels catalans».

L'obra pogué ser realitzada pel mecenatge de la Benèfica Minerva, darrere de la qual hi havia, entre altres, el benemèrit Fèlix Millet i Maristany i Pere Puig i Quintana. No sabem quina relació podia tenir aquest mecenatge amb «30.000 pessetes que el senyor Millet ha dipositat perquè el pare pugui disposar d'elles, en tres anys i al seu gust, fent el treball que vulgui, cosa que demostra que està content de la seva feina» (en els diccionaris Vox d'Editorial Spes-Bibliògraf). Aquesta anotació en el diari del meu germà és de l'any 1943. El que sí que sabem és que Alexandre Galí l'any 1950 va retornar al seu treball de redactor i confeccionador de diccionaris, treball que va mantenir i el va mantenir fins a la seva mort el 1969.

Al voltant d'aquests aclariments que podem anomenar «materials» em penso que cal tenir presents alguns fets. El primer, que en aquelles dates, ningú, que jo sàpiga, va emprendre una anàlisi i un estudi històric de les primeres dècades del segle xx. S'iniciava, sobretot a l'exili, la reflexió sobre el que havia passat durant la guerra i algunes d'aquestes reflexions (parlo de reflexions, no de ditirambes, justificacions ni pamflets polítics) començaven a ser valuoses: citem els «Quaderns de l'Exili», o les reflexions de Claudi Ametlla. Sense oblidar polèmiques que no per aspres deixen de ser importants per a una història seriosa, com la que es produí entre Rovira i Virgili i el doctor Cardó, els dos exiliats, recordem-ho. Però el pare no estudia aquell temps i en parla molt poc i de passada. I jo em penso que els silencis d'Alexandre Galí són tan eloqüents com les seves paraules. Va seguir, i certament sense conèixer-lo, el primer principi que Saint-Exupéry s'imposa a *Pilot de Guerra* quan es planteja «com» s'hi ha de posar per intentar el redreçament de la pàtria després del desastre: «No diré mai mal dels meus».

Algú ha lamentat que Alexandre Galí no allargués la seva obra fins al 1939. Aquest és el segon punt a considerar: el «desastre nacional» va començar el 19 de juliol de 1936 i no el 26 de gener del 1939. La ruptura de continuïtat (àdhuc en aspectes com el del govern, que no va tornar a existir fins al setembre del 1936), és el 19 de juliol, i no únicament perquè uns generalets es varen aixecar contra la República: no voler veure això és falsejar tota la història de Catalunya del segle xx. Homes tan poc sospitosos com Heribert Barrera i Moisès Broggi ho han insinuat, tot i que és «tabú» dir-ho. Un fàcil joc de mans contribueix a aquest «tabú»: un joc de mans que consisteix en la no-distinció entre la ruptura de la continuïtat legal i la legitimitat de les institucions. Que l'única legitimitat era la de la Generalitat és indubtable, i Alexandre Galí no va ser pas dels que varen fer mutis pel fòrum. La seva escola, l'Escola Blanquerna, va obrir fins al 22 de gener de 1939, i ell mateix no va marxar a l'exili fins al 25 de gener al vespre. Però que la continuïtat democràtica de la República i de l'Estatut havia quedat rompuda i amb ella la feina de 36 anys, és indubtable: el govern de setembre de 1936 «no era» un govern elegit a conseqüència d'un procés democràtic d'acord amb la Constitució de la República i l'Estatut de Catalunya. Alexandre Galí veia les dues coses a la vegada: la ruptura i la legitimitat: per fidelitat a les institucions catalanes va mantenir-se ferm fins al moment de l'exili. Per fidelitat a Catalunya i no contribuir al que ell mateix titlla de «saragata» en un cert moment, va mantenir silenci sobre aquells tres anys.

Del que diu el diari del meu germà, i Alexandre Galí corrobora ell mateix, la seva intenció era precedir l'obra d'un estudi sobre com som els catalans. Després dels cinc anys de treball va considerar superflu aquest estudi i va simplement escriure un epíleg de poques pàgines. Aquest epíleg va ser distribuït a algunes persones, entre elles Jaume Vicens i Vives, a qui va certament influir, com pot comprovar qualsevol que conegui una mica bé tant l'epíleg com la *Notícia de Catalunya*. La tesi d'Alexandre Galí en aquest epíleg és plenament comprensible a través d'aquests dos fragments que cito a continuació:

«Diguem-ho d'una vegada, Catalunya, aquest català que no és catalanista està pagant les conseqüències d'un miratge: el miratge d'haver cregut que era catalanista, arrossegat, dins aquest segle, pel que fou d'altra banda gloriosíssim i fecundíssim catalanisme polític. “De tot això en té la culpa la política”, ens va dir poc temps després del nostre retorn de França el director d'una de les empreses de cultura que fa més goig a Catalunya. No cal dir que la frase ens va revoltar i vàrem haver de respondre: “És que fóreu on sou si no hagués estat aquesta política de què blasmeu? És que hauríeu pogut fer aquesta casa orgull de Barcelona i el vostre més gran blasó de glòria?” Però, en el fons, aquell erudit, ni que fos en les coses de la vida prou amatent i pràctic, no feia més que obeir

el sentiment col·lectiu de desfeta, que atribuïa, no sense els seus obscurs motius, la culpa de tot al catalanisme. Fins a tal punt ha arribat la nostra manca d'esma: d'una manera inconcreta sabíem atribuir, i fins ens afanyàvem a atribuir al catalanisme, la culpa de tot, però no el mèrit de tot; no arribàvem a veure que en la situació del 1936, amb una Catalunya restaurada, ennoblida, posseïdora d'un utilatge material i espiritual com no l'havia tingut potser en cap segle de la seva història, hi havia un mèrit i una glòria a atribuir i que aquest mèrit i aquesta glòria corresponien al catalanisme i encara al catalanisme polític: a l'errada, al miratge, acabem-ho de dir tot, del catalanisme polític, a aquell jugar fort de la generació del 1900».

I una mica més endavant:

«I, amb tot, el punt flac d'aquella activíssima fase política de Catalunya fou la manca de correlació entre les obres de qualitat innegablement nacional que es realitzaven seguint la brúixola impecable del gran patrici, i el sentiment col·lectiu de nació que els havia de fer de suport: “El català d'avui –ens deia sagaçment un caríssim amic i altíssim poeta, en retreure-li l'esforç que els homes de la generació de Prat de la Riba vàrem posar a contribució per a realitzar una obra de to nacional– podria ben contestar: Qui us el feia fer! Ningú no us el demanava!”»

Haureu endevinat en aquests dos personatges Agustí Duran i Samper, que fou precisament una de les persones que més informació va proporcionar a Alexandre Galí per a la seva obra, i Carles Riba, amb qui va estrènyer l'amistat sobretot a partir de l'estada del poeta, discretament amagat, al Sanatori de Puigdolena. No es tracta pas, doncs, de dues figures de segona línia.

És molt i molt difícil fer-se càrrec de com era la situació de Catalunya i a Catalunya aquells anys. Citaré encara algunes frases del diari del meu germà:

El març del 1943 diu que «espera el pare» al Sanatori perquè la mare li ha escrit (des d'Osca) que «ja» li ha enviat el salconduit: de Barcelona a Puigdolena, doncs, el pare necessitava un salconduit que no podien fer-li evidentment a Barcelona, on era un indocumentat; però la mare castigada a Osca podia obtenir-li pel seu caràcter de funcionària i gràcies a la general olla existent al país.

El juny del 1943, després d'un comentari sobre el caire més satisfactori que anava prenent la guerra mundial, escriu: «ahir parlàvem amb els senyors Bracons (és a dir, Riba) del moment de perill que hi pot haver per a ells i el pare quan “aquesta gent” es vegin perduts». Uns dies després, no sabent notícies del pare, diu: «què pot haver passat?, l'han detingut?» I encara i per no allargar-me, el març del 1945, un mes abans de morir: «Han assassinat dos falangistes a Madrid. Fins ara passaven fets d'aquests tot sovint i ningú no deia res.

En canvi ara n'han fet gran bombo per poder prendre represàlies. Aquesta gent es veu a les acaballes i vol venjar-se. Tocarà també als catalanistes?». Uns dies després el visita el pare, que «va explicar-me extensament la tesi del seu treball i fa molt bonic. Està previngut dels fets de Madrid, no sé si prou. Sembla que la policia li vigila les cartes. Va escriure a la mare que parlaria amb uns amics d'Eugeni d'Ors, i sembla que la policia l'ha seguit i ha preguntat a la porteria si a casa es feien reunions secretes. Jo m'he cuidat de prevenir la mare [a Oscala], per carta».

La possibilitat d'una explosió brutal i arbitrària de violència amb les venjances irracionals de rancúnies personals i ressentiments coincidint amb el final pròxim de la guerra mundial, era una expectativa plenament present en les consciències més lúcides. És en aquestes circumstàncies i aquest ambient que Alexandre Galí va escriure la seva obra. La va escriure sol i (això és el més important) independent de qualsevol «versió oficial» que pogués influenciar-la. Aquest únic fet l'hauria hagut de convertir en un document més meditat per part dels historiadors posteriors.

En el breu currículum d'entrada a l'Institut d'Estudis Catalans, del 1968, Alexandre Galí recorda la seva acció pedagògica, de consell, de «despatx obert», de col·laboració en la creació i orientació d'un munt d'escoles que m'excuso de citar, a partir sobretot de 1955. Indicaré només que sumen 196 els escrits, editats o policopiats, o guions o apunts de sessions pedagògiques i didàctiques, entre 1955 i 1969. «Però, afegeix tot seguit en el currículum, de 1963 ençà la meua actuació pedagògica més intencionada ha estat la lluita contra la formació de masses, excitant a l'alliberament i l'exaltació de la personalitat, no pas a base d'una llibertat atomitzadora i disgregadora, sinó d'una llibertat creadora i estructuradora que és la que correspon a l'home adult. Alguns elements de la meua campanya han servit de base a les meves darreres publicacions. He procurat donar-los un to que no ha estat comprès i molt menys seguit.»

Jo em penso que la reflexió sobre aquesta concisa i contundent declaració és suficient per comprendre per què Alexandre Galí no ha estat comprès ni molt menys seguit. Aquest programa, que és el de les llums i de l'autèntic liberalisme, la màxima llibertat en el màxim respecte a les normes cíviques, no ha estat precisament la moda ni en els alegrois utòpics de finals dels 60, els 70 i els 80, ni a partir sobretot de la prosperitat dels 90: l'anarquia massificadora i intolerant en nom de la tolerància ha estat la norma de les nostres societats compulsivament reivindicatives, les societats de la queixa i el denigra-ment sistemàtic de tot ordre social, qualificat despectivament de «sistema».

Entre 1960 i 1969, Alexandre Galí va escriure molt. Trobareu en els seus escrits una única al·lusió a la «mierda de catalanes» d'en

Galinsoga a l'església de Sant Ildefons. No en trobareu cap ni dels «fets del Palau» ni de la «caputxinada». Trobareu una pàgina dedicada a en Raimon i en Serrat. Entre altres coses, diu, i no importa de quin dels dos ho diu: «si tots els seus cants de protesta els fes gratuïtament, jo m'hi llevaria el capell... però resulta que en lloc d'esdevenir una protesta, sense donar-se compte es llança, ajuda aquest moviment massiu que ens està arrossegant a tots».

Aquells anys, Alexandre Galí ja sabia que el problema «Franco» era un problema residual, i que les amenaces reals per a Catalunya venien d'altres bandes: de la massificació i de l'anarquia, d'una anarquia que ja no era la de la FAI, sinó la dels rics, dels poderosos, dels artistes i dels intel·lectuals, com pot comprovar qualsevol que llegeixi els seus darrers escrits. Una anarquia instal·lada, en el fons, en el cofoisme d'un bon compte corrent. Hi ha, d'aquesta època, una carta en què explica per què es nega a firmar una carta «contra» l'abat Brasó (començava ja l'era de la reivindicació i la contestació sistemàtica); una altra carta a un jovenet que es deia Jordi Pujol alertant-lo sobre el cofoisme; i una altra, molt més llarga, amb diversos esborranys i que al final va suavitzar, a Miquel Coll i Alentorn, en el mateix sentit.

Voldria deixar clar que no faig una reivindicació del meu pare, o almenys, primàriament no faig això. He donat pistes per establir o reestablir la veritat històrica sobre tres punts: la ruptura de 1936, la resistència dels 40 i primers 50, la valoració real dels 60 i 70. I ho he fet perquè em consta que un, dos, tres, cinc, deu i probablement molts més estudiosos s'han adonat o s'estan adonant, ajudats dels poquíssims que no varen claudicar a utopies fàcils o han sabut sortir-ne noblement, que alguna cosa feia i fa olor de socarrim en les versions «oficials» sobre aquests punts. I la prova d'aquesta esperançadora realitat és que jo sigui avui aquí.

I ara començo: intentaré assenyalar algunes de les línies de la política pedagògica d'aquests primers decennis del segle xx, fonamentant-me bàsicament en l'obra d'Alexandre Galí. Aquesta política pedagògica, com ja he indicat, va poder ser realitzada per la conjunció de dues circumstàncies: la primera, que Vicens Vives hauria anomenat «biològica», la proliferació d'institucions de signe catalanista o netament catalanes, unida a la catalanització d'algunes ja existents. El despertar de Catalunya tenia una potència i una exuberància extraordinàries. Citem, simplement per citar, els centres excursionistes, començant pel degà, el Centre Excursionista de Catalunya; els orfeons, començant per l'Orfeó Català, que heretava tant del moviment popular dels cors de Clavé com d'una musicologia culta de gran qualitat; els ateneus que proliferaven per tot arreu i entre ells l'Ateneu Barcelonès, que podem considerar definitivament guanyat a Catalunya a partir del famós discurs inaugural de curs en català de l'Àngel

Guimerà, el 1896; el moviment de defensa del dret civil català, que arribà a ésser un moviment popular i provocà grans manifestacions; la renovació mèdica autòctona, amb l'Acadèmia-Laboratori de Ciències Mèdiques; els estudis de ciències naturals, amb els seus autodidactes, que es plasmà en una sèrie d'institucions; el moviment literari, que heretava dels Jocs Florals i presentava en aquells moments les tres figures ingents de Verdaguer, Maragall i Guimerà; la febrada tumultuosa del Modernisme, amb l'eclosió d'una sèrie d'arquitectes genials i d'un art d'una gran qualitat.

Tot això i tantes altres coses eren la matèria sobre la qual es podia exercir una acció politicopedagògica que ho aixequés i li donés plena consistència, per tal que Catalunya esdevingués —i repeteixo el mot de Ferran Soldevila— un país normal. Perquè sense aquest segon factor, el catalanisme polític, molt possiblement tot plegat s'hauria apagat en un foc d'encenalls més o menys folklòric, que ens hauria deixat en una situació semblant a la de l'Occitània actual. Calia establir aquell lligam entre les institucions públiques i les institucions privades que constitueix l'entramat de la vida d'un país. I com que d'institucions públiques no n'hi havia, o estaven en mans d'agents del govern de Madrid, la gent de la generació del 1900, simplement, les va assaltar o les va inventar. Aquest és el seu mèrit, un mèrit que cal qualificar d'extraordinari.

El moment més visible de l'inici d'aquesta acció política és l'accessió a la presidència de la Diputació de Barcelona d'Enric Prat de la Riba. Però ja abans s'havien dut a terme iniciatives de gran política pedagògica des d'institucions de menor envergadura. L'any 1902, per iniciativa de tres regidors catalanistes i un republicà, es va proposar i crear per part de l'Ajuntament de Barcelona una Junta de Museus, que havia de perdurar i fer una labor formidable. És un exemple clar del que hem dit abans de la necessària interacció entre les institucions públiques i les privades. En efecte, quatre de les sis «personas peritas» que havien de formar part de la Junta havien d'ésser elegides per uns compromissaris de les següents institucions: Ateneu Barcelonès, Círculo Artístico, Cercle Artístic de Sant Lluc, Societat Literària i Artística de Catalunya, Asociación de Arquitectos, Escola Superior d'Arquitectura, Real Academia de Bellas Artes, Associació Artística i Arqueològica Barcelonesa, Escuela de Bellas Artes (Llotja), Centre Excursionista de Catalunya, Associació d'Arts Gràfiques, Asociación de Joyería y Platería, Real Academia de Ciencias y Centro de Maestros de Obras. És a dir, deu entitats privades i només quatre (dues Escoles especials, Llotja i Arquitectura, i dues Acadèmies) que, més o menys, podien considerar-se públiques (Llotja i l'Escola d'Arquitectura depenien de la Diputació).

Ha estat retret, i amb raó, que aquells homes que varen engegar l'acció política a inicis de segle estaven desconnectats dels moviments



obrers. De totes les institucions que hem citat, potser només els ateneus, i encara no tots, podem considerar que estaven més o menys lligats a les onades de fons que removien les classes obreres. Però el que ja no és tan just és acusar-los de no ser sensibles a una política social.

En primer lloc, cal fer notar que enlloc d'Europa, per aquelles dates, es va produir cap mena d'integració dels moviments obrers amb els moviments polítics oficials. De fet, una bona part d'aquests moviments no volia de cap manera aquesta integració, sinó la revolució i un capgirament total. Podríem fer potser una excepció parcial amb el laborisme anglès, recordant, però, que no varen arribar al govern fins a la tercera dècada del segle. O bé pensar en països molt més cohesionats que el nostre, com els escandinaus o Suïssa.

En segon lloc, cal tenir present que el triomf de Macià i la consecució de l'Estatut no hauria estat possible sense l'acció (i el fracàs polític) d'aquells homes del 1900. Si el gra de blat no mor, no lleva fruit. I també que, d'altra banda, hi hagué, després de la mort de Macià, fortes topades entre l'Esquerra al poder i els moviments obrers.

I, en tercer lloc, l'anàlisi dels fets indica clarament que cal fer algunes distincions. Entre els homes que varen fer aquest prodigiós «salt al buit» de llançar-se a la política a començaments del segle xx, cal distingir dues tendències: una està representada sobretot per Puig i Cadafalch, i amb ell Pijoan i, en general, tots els homes de formació universitària, que creien que la primera feina a fer era aixecar el nivell del país en la cultura superior i que les altres coses ja vindrien després. Però no crec que Prat de la Riba pensés així. De fet, ningú no pot dir què pensava Prat de la Riba ni quins eren els seus plans. Em penso, però, que la persona que més s'ha aproximat al seu pensament profund ha estat precisament Alexandre Galí. En realitat, l'única aproximació vàlida és examinar la seva acció.

Aquesta acció sembla centrar-se en tres direccions. La primera era una no-acció: deixar fer a Puig i Cadafalch en el seu camí per la «cultura superior». En aquesta línia trobaríem la creació de l'Institut d'Estudis Catalans (que Prat pensava al principi com una Comissió molt més modesta), el Consell d'Investigació Pedagògica, després Consell de Pedagogia, l'acció de Puig i Cadafalch en la Junta de Museus abans esmentada i convertida en Junta Mixta Ajuntament-Diputació, com també en la Junta de Ciències Naturals, també convertida ben aviat en Junta Mixta Ajuntament-Diputació, o en la creació dels Seminaris-Laboratori o en els Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i Intercanvi. En tota una sèrie ingent d'institucions que podem anomenar d'estudis superiors o d'investigació trobem sempre el nom de Puig i Cadafalch.

La segona direcció és la de normativització de la llengua. No puc pas resseguir els nombrosos meandres d'aquesta tasca ni intentaré



desvelar el pensament, o els canvis de pensament o d'estratègia o estratègies de Prat de la Riba, que repeteixo que ningú no sap ni sabrà mai com varen funcionar. El que roman és un fet decisiu i indiscutible: que l'11 de juny de 1912, un mes després de la creació de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, la Diputació de Barcelona (és a dir, Prat de la Riba) crea una Càtedra de Gramàtica Catalana i dona la direcció de les Oficines Lexicològiques de la Secció Filològica a Pompeu Fabra, que així pot deixar la seva càtedra a l'Escola d'Enginyers de Bilbao i establir-se a Barcelona. El 1913 es varen aprovar les «Normes», però fou entre 1914 i 1917 que Fabra va poder realitzar la seva acció definitiva, que va culminar amb la publicació del Diccionari Ortogràfic precedit d'una Exposició de l'ortografia catalana segons el sistema de l'Institut d'Estudis Catalans, que és bàsicament l'ortografia que tenim avui. No crec que ningú com Prat de la Riba veiés la importància d'aquesta normativització. És dubtós que algú hagi fet ressaltar més que Alexandre Galí el valor que ha tingut per a Catalunya.

En tercer lloc, la direcció que va prendre la política pedagògica de Prat de la Riba fou l'intent d'aixecar el nivell cívic general del país. Aquesta fou, al meu entendre (continuo seguint Alexandre Galí, però també altres lectures), la més important de totes les seves actuacions. N'assenyalaré els tres moments que em semblen més importants: la Universitat Industrial, el projecte d'Institut d'Educació General i el projecte d'Escoles Locals d'Indústries. El fet que aquests dos projectes darrers no arribessin a bon port els ha fet pràcticament desconeguts, però això no treu cap valor a l'amplitud de la visió politicopedagògica de qui els va concebre.

L'assoliment d'una Escola Industrial per a Barcelona era un vell somni. El primer intent seriós d'obtenir-la data de 1900-1901, per part de Foment del Treball Nacional, intent que va fracassar. El 1902 es creava l'Escola Industrial de Terrassa, promoguda per Alfons Sala, i la de Vilanova, sorgida d'una antiga Escola d'Arts i Oficis. A Barcelona, l'Associació d'Enginyers reobria el tema i elaborava un pla força complet que qualla en un Reial Decret i es crea l'Escola Industrial de Barcelona, amb un Patronat que l'havia de regir amb personalitat jurídica sota l'Alta Inspecció de l'Estat. El Patronat no es crea fins a 1904. El 1906 s'adquireix el conjunt d'edificis de les quatre illes de cases on hi havia hagut la fàbrica Batlló i l'11 de març de 1908 el rei n'inaugura els edificis encara buits. Havien passat 6 anys. Les fotografies de Prat de la Riba acompanyant el rei en ocasió d'aquesta inauguració són de les més conegudes i repetides. El que no es veu en aquestes fotografies, però, és la molt possible enrabiada del nostre patrici. De sobte, les coses canvien. Comencen les compres de maquinària i la Diputació fa un emprèstit al Patronat a canvi d'una part dels terrenys i edificis. I l'any 1914, en una altra operació financera, la

Diputació esdevé pràcticament la propietària del clos de l'antiga fàbrica Batlló. Les institucions establertes en aquest clos (cito només les de caràcter tècnic) foren les següents: 1908, Laboratori General d'Investigacions i Assaigs. 1909, Escola d'Indústries Tèxtils. 1910, Laboratori d'Estudis Superiors de Química. 1913, Escola d'Adoberia; Escola de Blanqueig, Tintoreria, Estampació i Acabats, i Escola Elemental del Treball. Aquesta darrera fou la peça clau de tot el que es feia al recinte, i en el seu moment més dolç fou dirigida per un home realment molt notable, Rafael Campalans. Comptava, el 1923, amb 11 seccions, cursos d'estiu, d'idiomes i secció preparatòria a partir de 12 anys (l'ingrés a l'Escola no podia realitzar-se fins als 14). 1916, Escola de Directors d'Indústries Químiques, Extensió d'Ensenyament Tècnic (Ensenyament per correspondència). 1917, Institut d'Electricitat Aplicada i Escola de Directors d'Indústries Elèctriques (convertida el 1919 en Institut d'Electricitat i Mecànica Aplicades), Escola de Directors d'Indústries Mecàniques. 1923, Laboratori General d'Assaigs i Condicionament.

Prat de la Riba havia emprès l'únic camí que devia creure realment eficient a llarg termini (i no s'equivocava) per desactivar i desbloquejar l'anomenat «problema social». Atès que la Diputació no tenia competències ni en l'ensenyament primari ni en el secundari, va obrir-se camí en l'ensenyament tècnic, que no estava legislat. És interessant saber que no ho fou, en l'àmbit de l'Estat espanyol, fins a la Dictadura de Primo de Rivera i que ho fou precisament per trànsfuges de la Lliga o per imitadors castellans de l'obra que havien vist realitzar a la Universitat Industrial. Es tractava, doncs, de la formació dels obrers i dels fills dels obrers, de donar una estocada a la sòrdida figura de l'aprenent explotat i de formar el que ara anomenem quadres tècnics de grau mitjà, que no altra cosa volia dir l'expressió «directors de...» que trobem repetida en diverses escoles. I es tractava, d'altra banda, de donar solidesa a la nostra indústria, tèxtil, química, metal·lúrgica, elèctrica, de la construcció...

Un dels passatges que resulten realment emotius de l'obra d'Alexandre Galí és l'explicació que fa d'una tarda de treball amb Prat de la Riba, a finals d'abril o primers de maig de 1917, «tots dos sols, en la quietud del Palau... en un propòsit que duia de cap». «El President ja no es sentia bé, tenia fred, el fred de la mort que se li acostava (va morir tres mesos més tard, el primer d'agost)... El propòsit era veure la manera d'exercir una acció educadora general sobre els infants de Catalunya sense aixecar suspicàcies». Es tractava de fer alguna cosa com un ensenyament primari superior, de 12 a 14 anys, sota el nom-tapadora d'Escoles Locals d'Indústria, ja que la Mancomunitat no podia entrar en el camp de l'ensenyament primari ni del secundari. Així es complementaria l'ensenyament primari i es cobriria l'etapa fins als 14 anys, quan ja un alumne podia entrar a l'Escola

del Treball o a d'altres escoles tècniques, o, en el pitjor dels casos, a l'aprenentatge. Explica Alexandre Galí que varen fer el càlcul del que podia costar aquesta empresa aprofitant el magisteri públic i els locals existents en totes les poblacions de Catalunya de més de 3.000 habitants i que «els números deixaven el senyor Prat força content».

Però Alexandre Galí va quedar-se amb els seus esborranys: Prat va morir i el projecte va ser reprès per Ors i Puig i Cadafalch, que no varen entendre o no varen voler entendre la intenció de Prat de la Riba. En el dictamen, el projecte i el concurs subsegüent, l'Ors va voler repetir la història de les Biblioteques Populares, que estava molt bé per a les Biblioteques, però no responia a la preocupació elemental i urgent de Prat, que era cobrir l'etapa 12-14 anys, millorar l'ensenyament primari, i atreure's el magisteri públic donant-li més rellevància ciutadana i un sobresou digne. L'Ors exigia dels ajuntaments local, especialització de l'escola i especialització del personal. Naturalment, el concurs fou un fracàs. Només a Canet de Mar, i per obra personal d'un patrici benemèrit, Josep Fors, es creà l'Escola de Teixits de Punt. Alexandre Galí conclou:

«Es tractava (en el pensament de Prat) d'un tipus d'escoles generals, no d'escoles industrials, que responien a una necessitat profunda i que haurien estat ben rebudes a tot arreu on s'haguessin pogut crear. Es tractava d'endegar una funció que es feia al bell atzar a mercè d'escoles i acadèmies privades sense cap control ni garantia o realitzaven pel seu compte els mestres primaris suficientment capacitats. Però un pla d'escoles industrials (que és el que es va pretendre fer) no es podia fer al bell atzar... El pla va fracassar, en primer lloc, perquè el senyor Ors no capia poc ni gaire l'esperit industrial i va concebre unes escoles industrials *literàries*. I, en segon lloc, per la punta d'absolutisme no solament del senyor Ors, sinó també del senyor Puig i Cadafalch, que anava bé per a moltes coses, però per a altres era nefast».

L'altre gran projecte de Prat de la Riba que, si bé no fracassat, no arribà ni de molt a la plenitud que ell hauria volgut, fou l'Institut d'Educació General. Era, creiem, en la seva ment, l'altre plat de la balança de l'Institut d'Estudis Catalans. Al costat de la gran institució sàvia, la gran institució popular. Val la pena de llegir les pàgines que Alexandre Galí hi dedica. Després de tot el que havia passat entre 1914 i 1945, i de la utilització massiva de la propaganda i de tota mena de mitjans per a finalitats manifestament innobles o simplement per a interessos crematístics particulars, la visió de Prat apareix amb tota la seva grandesa:

«El que Prat de la Riba va imaginar l'any 1914 no era per a cap fi guerrer ni per a cap mena de proselitisme religiós ni polític suscitador d'animadversions o enemistats, ni tan sols per al legítim enal-

timent del sentiment de pàtria. Era un instrument de pau destinat a aconsellar o a orientar la gent, el poble en general, en les coses pràctiques i elementals de la vida, tant en l'ordre material de la salut i del menjar i del vestir i de la llar com en les d'ordre espiritual relatives als gaudis nobles de la literatura, de la música, dels espectacles i sobretot les relatives a les relacions humanes encarnades en els costums, en les institucions socials, civils o polítiques, etc.»

El projecte no va tirar endavant en vida de Prat de la Riba. Probablement perquè no es va trobar la persona que pogués posar-s'hi al davant. Prat havia pensat en el doctor Domènec Martí i Julià, però aquest moria a principis del 1917 i el mateix Prat al mes d'agost del mateix any.

Eugení d'Ors prengué des de la Direcció General d'Instrucció Pública el projecte i s'arribà a nomenar la Comissió d'Educació General (nom que substituïa l'originari d'Institut) amb Lluís Millet, Francesc Layret, Francesc Ripoll, Josep Puig i Esteve, Francesca Bonnemaison, Gustau Pittaluga, Manuel Folguera i Ramon Rucabado; Joan Crexells era el secretari.

De bon començament, Ramon Rucabado es va aixecar contra la minimització del pensament del creador de la Institució per part del senyor Ors a través d'un treball que Alexandre Galí qualifica de notable. Amb la crisi i la posterior dimissió d'Eugení d'Ors el pla es va tornar a paritzar i no va ser reprès fins al 1920 per Jaume Bofill i Mates: Lluís Carreras i Jesús Maria Bellido van entrar a la Comissió, i la secretaria va passar a Eladi Homs i després a Lluís Bertran i Pijoan. L'única baixa, no reposada, fou la de Francesc Layret, assassinat en les lluites d'aquells anys.

Hom podria pensar que aquesta institució fou un foc d'artifici utòpic, però no és així. La Catalunya d'aquell moment ja responia a una acció d'aquest tipus. Entre 1921 i 1923 es van donar 135 conferències o cursets en una seixantena de poblacions de Catalunya. Alexandre Galí cita el nom de 50 conferenciants, metges (molts metges), músics, enginyers, arquitectes, literats, historiadors, higienistes, mestres... «una veritable mobilització». Molts d'aquests cursets o sessions tingueren resultats immediats, com el que es va fer a Girona el 1922 sobre «El problema sanitari a Girona: tasca a fer» després del qual l'Ajuntament, per boca del metge i alcalde Francesc Coll, va adoptar una sèrie de mesures, en un acord on es deia: «...[el curset] ha fet tan obirador i paorós el problema sanitari de Girona, que imposa amb tota urgència l'aplicar-hi un remei eficaç, ja que, de no fer-ho, determina responsabilitats gravíssimes pels qui tenen en ses mans el govern de la ciutat». Alexandre Galí conclou: «L'ombra de Prat de la Riba podia irradiar de goig en veure com la seva visió i els seus desigs tenien efectes i resultats com aquests, exactament els que ell, polític vident, havia previst».

Abans de parlar, doncs, amb banal frivolitat de la manca de sentit social de la Mancomunitat de Catalunya i dels seus homes, cal conèixer l'època, no caure en anacronismes ni en demagògies fàcils i saber distingir.

Però l'acció politicopedagògica (patriòtica) d'aquells anys no s'acaba amb Prat de la Riba i la Mancomunitat. És impossible ni tan sols una enumeració completa de les iniciatives i realitzacions d'aquella època. En citaré, però, algunes.

Quant a la llengua podem recordar la càtedra periodística «coram populo» que va mantenir llargs anys Pompeu Fabra, primer a *El poble català* i després a *La Publicitat*. Els fruits d'aquesta càtedra foren recollits a l'Editorial Barcino per Josep Maria de Casacuberta, amb una claríssima intenció pedagògica i patriòtica, sota el títol de *Converses Filològiques*. Unes converses filològiques avui perfectament vigents. Citem també, en el camp de la llengua en l'ensenyament, la llarga i tenaç acció de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i el nom del seu més gran president, Manuel Folguera i Duran.

Quant a l'Ensenyament Primari no podem passar per alt l'acció de Manuel Ainaud a la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, i l'endegament que en féu a la ciutat, amb la creació dels Grups Escolars, entre altres coses. Hi ha unes pàgines extraordinàries de Francesc Candel a *Els altres catalans* sobre aquest fet. Podríem afegir, en aquest camp, l'Escola Normal de la Generalitat.

I, ja en l'Ensenyament Secundari, la Generalitat endegà la Institució de més qualitat que mai hagi existit a Catalunya, l'Institut-Escola, sota la direcció del doctor Josep Estalella. Marcava un camí òptim per a aquesta etapa de l'ensenyament, tan mal resolta fins avui.

Dient que molts dels més grans artistes de la Catalunya de la primera meitat del segle xx passaren per l'Escola Superior dels Bells Oficis, i citant només els noms de Miró i Llorens Artigas podem fer-nos mínimament càrrec del treball fet en aquest camp.

Alexandre Galí fa un especial elogi de l'esforç fet en l'ensenyament i sobretot en els Serveis agrícoles. És en aquest terreny, com en l'ensenyament tècnic i encara en algun altre, que no vacil·la a donar al capítol corresponent de la seva història la titulació genèrica de «Catalunya en funció d'Estat».

En el camp dels ensenyaments administratius, cal remarcar l'Escola de Funcionaris de l'Administració Local, que fou certament una de les ninetes dels ulls de Prat de la Riba i la primera que la Dictadura va suprimir. L'actuació municipalista del seu director, Isidre Lloret, va traspassar moltes vegades els límits de Catalunya.

Quant als ensenyaments per a la dona cal fer notar la reestructuració de les escoles professionals existents i sobretot la creació de l'Escola de Bibliotecàries i de l'Escola d'Infermeres, incloses també per Alexandre Galí en la rúbrica de «Catalunya en funció d'Estat». I

en el camp privat, l'extraordinària labor cívica i pedagògica de l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona.

En el camp universitari, els dos congressos universitaris tingueren una clara projecció pedagògica. El de 1903 desembocà en la creació dels Estudis Universitaris Catalans, un exemple de col·laboració cívica extraordinari si pensem que, abans no tingueren local propi, es realitzaven en entitats privades com el Centre Excursionista de Catalunya o l'Ateneu. El segon, de 1918, fou el Congrés de la maduresa, que permeté, després del parèntesi de la Dictadura, l'eclosió de la Universitat Autònoma, malauradament de vida massa breu.

Són interessants, en el món de la cultura popular, els esforços per aglutinar, a un nivell que ja podem anomenar nacional, les activitats més esteses i populars a Catalunya: excursionisme, orfeonisme, teatre amateur: federacions, trobades generals, campaments de Catalunya, etc.

Menció especial mereix el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria, que des de l'ensenyament fins a les assegurances, passant per l'excursionisme, fou durant molt de temps, i fins que passions partidistes el varen limitar, una institució formativa i associativa exemplar.

Ja hem parlat de la Junta de Museus i de la Junta de Ciències Naturals. Podem afegir a aquestes institucions, que podem anomenar paraestats, el Servei Meteorològic de Catalunya amb el nom gloriós del doctor Fontserè, que va estendre, amb la col·laboració de mecenes com Rafael Patxot, una xarxa molt notable de col·laboradors per tot Catalunya. L'Institut d'Estudis Catalans i el servei Meteorològic foren les dues primeres institucions catalanes reconegudes internacionalment com a específicament catalanes.

No acabaríem mai si volguéssim entrar en l'acció pedagògicament catalanitzadora de les professions liberals. Citem només els metges, amb el Sindicat de Metges, els Congressos de Metges de Llengua Catalana i la creació del Casal del Metge, que arribà a ésser una important institució ciutadana.

Adhuc els grans mecenas, el de Patxot i el de Cambó, sobretot, vénen tenyits d'intenció pedagògica; com n'està tenyida l'acció dels millors dels nostres artistes i literats, com Riba o Obiols, per citar-ne algun. «Calia» a Catalunya una col·lecció de clàssics, «calia» una Fundació Bíblica, «calia» una distinció honorífica, una «medalla», al Centre Excursionista, «calia» que les editorials pensessin a dotar el país d'allò que li faltava: grans col·leccions a preus assequibles, literatura infantil de qualitat, traduccions dels grans clàssics. I no podem menys tenir l'acció pedagògica de revistes com *En Patufet* o les novel·les de Josep Maria Folch i Torres que flanquejaven la Fundació Bernat Metge o la col·lecció «A tot vent» de Proa; de la mateixa manera que al

costat de la magnífica Bíblia de Montserrat era necessària l'acció popular del Foment de Pietat Catalana.

Qui llegeixi amb un cert deteniment l'obra d'Alexandre Galí s'adonarà que la història d'aquelles dècades va molt més enllà d'uns episodis polítics moltes vegades tractats a la lleugera amb òptiques maniquees; i molt més enllà de xafarderies de tertúlia o «de coixí», com diria Heribert Barrera. De lluites polítiques, d'incomprensions, de covardies, d'omissions, així com de frivolitat, de mediocritat i d'episodis més o menys tèrbols en la vida de la gent i dels grups socials, n'hi ha hagut, n'hi segueix havent i probablement n'hi haurà sempre. El que no passa sempre, el que no es produeix sinó ben poques vegades, és una conjunció tan enorme d'esforços positius per a forjar un país en tants i tants de camps com la que es va produir en aquelles dècades. Podem afirmar, sense exagerar, que és dubtós que, en cap altre moment de la seva història, Catalunya hagi demostrat tanta empena per a esdevenir un país normal i civilitzat.